

Савінцев В. І., старший науковий співробітник

НДЛ кафедри МПЗДв НУОУ (м. Київ)

Вознюк Ю. С., старший викладач кафедри

суспільних дисциплін юридичного факультету

Київської державної академії водного транспорту

ім. гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного (м. Київ)

ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ В ЛІВІЇ: ПРИЧИНИ ТА ВІЙСЬКОВО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

В статті розглядаються причини збройного конфлікту в Лівії у 2011 р., специфіка участі в неї військових контингентів армій провідних країни світу та арабських країн.

В статье рассматриваются причины вооруженного конфликта в Ливии в 2011 году, специфика участия в ней военных контингентов армий ведущих государств мира та арабских держав.

In the article the reasons of war in Libya in 2011 are considered, specific of participation in her of soldiery contingents of armies of the leading states of world that Arabic powers.

Аналітичне середовище висловлює безліч версій і припущень щодо того, хто стоїть за подіями в Лівії у 2011 році. Частка аналітичного співтовариства вважає, що диригентом процесів повалення режиму Каддафі є Захід, і в підтвердженні до цього приводиться публічна підтримка повстанців у Лівії з боку лідерів США і Європи та подальша військова допомога. На перший погляд, дана ідея близька до реальності, але якщо глибше проаналізувати явища, вимальовується інша картина.

Друга частка аналітиків вважає, що країни Євросоюзу і США просто опинилися перед фактом і всупереч своєму бажанню були змушені втрутитися в поточні процеси у Лівії. На користь даного припущення свідчить, що Захід в обмін на лояльність Каддафі протягом багатьох років підтримував режим. Існуюча стабільна обстановка у Лівії та більш менш прогресуючі партнерські відносини з Каддафі були для Заходу цілком прийнятні [1, 3, 6].

Однією з вагомих причин вважають, що економічна і соціальна стагнація, низька активність політичних партій привели до малої ефективності демократичних реформ в більшості арабських країн. Невдачі демократичних перетворень на арабському сході були викликані не тільки внутрішніми причинами, але і зовнішніми чинниками – політикою форсованої демократизації арабських держав з боку адміністрації Дж. Буша. З другого боку, проведення обмежених політичних реформ посилювало позиції опозиційних політичних партій, поліпшило

ситуацію з свободою слова, сприяло активізації ролі цивільного суспільства, внаслідок чого багато арабських режимів втратили політичну вагу і виявилися у скрутному становищі. Також для виявлення причин повстань, потрібно зрозуміти особливості політичного устрою арабських країн.

Ситуація в Лівії, наполягають аналітики, стала несподіванкою для Заходу. Не дивлячись на те, що в сусідніх з Лівією Тунісі і Єгипті відбулися заколоти, які привели до відставки президентів цих країн, мало хто міг припустити, що щось подібне може відбутися і в Лівії. Хоча б тому що соціально-економічна ситуація в цій країні була значно краще, ніж в інших арабських країнах Північної Африки. Навіть опоненти Каддафі визнають, що він немало зробив для лівійського народу.

Довідково: за 2008 р., за часткою валового національного продукту (88,86 млрд. долл.) на душу населення Лівія займала перше місце серед п'яти арабських країн Північної Африки - 14.4 тис. долл., що відповідає показнику Росії і в два рази більш ніж в Україні. Середня зарплата в Лівії складала 1 тис. долл., разова допомога на народження дитини - 5 тис. євро, медицина і освіта – безкоштовні. Каддафі ліквідував неписьменність, зрівняв в правах чоловіків і жінок. Вперше в світі в Лівії було відкрито військово училище виключно для жінок. Держава оплачувала освіту за рубіжем одному хлопцеві або дівчині в кожній сім'ї. Кожна лівійська сім'я мала право на практично безкоштовно що надається державою житло.

Газ для побутових потреб і паливо на заправках надавався населенню за субсидійованими державою дуже низькими цінами. Середня тривалість життя лівійців складала 77,47 років (жінки - 79,88, чоловіки - 75,18), що практично стільки ж, скільки в середньому по країнах Західної Європи. До середини 70-х рр. в Лівії не залишилося бідних, безпритульних і безробітних, не було значного соціального розшарування, олігархів [1, 6, 11].

Події в Лівії мали ідеологічне підґрунтя. Встановлений в Лівії «джамахирійський лад» (влада народу), що припускав залучення широких верств населення до управління країною через народні конгреси, народні і революційні комітети з'явився перешкодою на шляху до влади як прозахідних лібералів, так і ісламізму. Офіційною ідеологічною основою «джамахирійського ладу» була розроблена Каддафі ще в 70-го роки «третя світова теорія», висловлена їм в «Зеленій книзі», яка витіснила в Лівії всю решту ідеологій - ісламізм, марксизм, лібералізм та інші. У аналітичному середовищі вважають, якщо в Тунісі і Єгипті головною причиною народного бунту були соціальні проблеми, то в Лівії спостерігали в основному збройну боротьбу за владу під прикриттям гасел боротьби за свободу і демократію.

Багато дослідників вважають причиною перетворення протестів в Лівії в збройний заколот стало те, що в країні завжди існувала система племінного управління. А Каддафі створив повну державну монополію одного конкретного клану, який окупував під себе всі сфери життя – політику, економіку, культуру. Капіталізм, за визначенням, індивідуалістичний, а у Лівії спаяна маса одного племені, клану, сім'ї замикала на своїх членів всі сфери життя країни. Результатом стала найжорстокіша криза самореалізації еліт, усвідомлення особистого безсилля і безперспективності перед потужністю тотального клану. Всі втомилися від скривдженої багаторічної гегемонії Каддафі, його сім'ї, його клану та одноплемінників.

Свою роль відіграла так звана «ісламська демократія», що виникла в результаті злиття релігійних і соціальних чинників. Ще на початку 2000-х років у арабському світі відбувалася концентрація поглядів, соціальних

установок, намагань населення навкруги ідей мусульманського фундаменталізму. Один за іншим, виходили на арену і ставали популярними політичні партії і організації ісламізму. Це перемога руху «Хамас» в секторі Газа на виборах 2007 р. в Палестині. Зріс вплив руху «Хезболла» у Лівані. У Туреччині на виборах 2003 р. перемогла партія ісламізму, яка до цього дня успішно продовжує керувати державою. Аналогічні тенденції простежуються і в арабських революціях, що відбуваються. Як завжди, на чолі них стоїть ісламізм, який користується підтримкою народу. В Єгипті, після падіння режиму Мубарака, відповідальність за управління країною узяла на себе організація сунітської спрямованості «Брати-мусульмани» (в деяких країнах «Брати-мусульмани» внесені в список терористичних організацій). Хоча лідери організації і заявляють про те, що не збираються будувати теократичну державу по типу Ірану, їх авторитет і популярність серед населення є чинниками, з якими слід рахуватись. Схожа ситуація в Лівії і Сирії.

Операція країн НАТО проти Лівії «Світанок Одісея» — класичний приклад насамперед комплексної військової операції з її потужною інформаційно-психологічною складовою. Початок операції полягав в підготовці громадської думки перш за все в країнах ЄС (для отримання суспільної підтримки дій протестуючих проти режиму Каддафі сил усередині країни і військової допомоги ним з боку урядів європейських держав), а також арабських держав і міжнародного співтовариства в цілому, яке б схвалило військове втручання [1, 10].

На цьому етапі операції єдність задуму і мета європейських урядів (перш за все, Франції і Італії) і лівійських «революціонерів», що співпала, а рівно їх підтримка з боку певних країн регіону дозволило об'єднати інформаційну діяльність з участю арабських і європейських ЗМІ. Їх задачею було: сформувати образ Каддафі як кривавого диктатора, що розправляється з доведеними до крайності мирними жителями військовими засобами, і по суті є військовим злочинцем; в очах лівійської громадськості створити образ опозиції як єдиної існуючої в країні прогресивної сили, яка веде країну і народ до

подальшого процвітання, справедливості і демократії в її позитивному значенні; в арабських країнах сформувати симпатії до лівійської опозиції, що виступила на основі чисто національних спонук проти авторитаризму на хвилі ісламських цінностей, за прикладом народів Тунісу і Єгипту; підштовхнути європейську громадськість до думки, що з «ворогом роду людського» Каддафі можна і потрібно боротися тільки військовими методами, в той час, як мирні лівійські жителі благають про військову допомогу із сторони провідних країн Європи; в очах міжнародного співтовариства створити образ європейських ініціаторів військової операції як рятівників знищеного диктатором мирного лівійського населення, що намагається протестувати проти свавілля і пригноблення в країні, і в цьому контексті отримати карт-бланш від ООН; дезінформувати лівійських військовослужбовців щодо реального потенціалу супротивника, створити в їх рядах паніку й деморалізувати їх [1, 6, 11].

В той же час, на операцію значно вплинули стислі терміни її проведення. Аналітики звертають увагу на те, що все відбувалося ситуативно, оскільки на той момент в Лівії **був створений інформаційний мотив** у вигляді масового безладдя і дій лівійської опозиції. Аморфність лівійської опозиції не дозволила достатньо швидко консолідувати наявні національні інформаційні ресурси, задачею яких було формування громадської думки в ісламському середовищі, а також інформаційного впливу на військовослужбовців урядових військ. А європейські ЗМІ, достатньо ефективно попрацювавши в межах ЄС, не змогли створити потрібний резонанс у світовому масштабі. В той же час, в цілому успіх був досягнутий — завдяки поєднанню результатів впливу інструментів ПСО з дипломатичними важелями, резолюція ООН дала можливість НАТО почати військову операцію. При цьому європейське співтовариство в цілому підтримало військове втручання на боці лівійської опозиції.

Другий етап операції — **активний**. Його складова — оперативна, військова. Широкомасштабні бойові дії в Лівії поставили

перед фахівцями ряд питань. Перш за все, заслуговують аналізу їх характерні риси, які стали можливими багато в чому завдяки активному застосуванню сил спеціальних операцій (ССО) країн — учасниць операції. Аналітики звертають увагу на найважливіші з них: висока результативність ударів засобів повітряного нападу при практично повній відсутності протидії з боку сил ППО Лівії, висока точність визначення координат цілей, оперативність нанесення повітряних ударів, ефективне цілевказування — все це не могло бути реалізовано лише виключно одними космічними і авіаційними засобами розвідки. Тому очевидно, що значний обсяг задач по забезпеченню ракетно-авіаційних ударів, особливо в ході безпосередньої авіаційної підтримки був виконаний за участю авіанавідників з підрозділів ССО армій країн НАТО [1].

Саме завдяки інструкторам ССО НАТО відбулись різкі зміни з формуваннями повстанців на сході Лівії за декілька місяців. Якщо на початку конфлікту вони були фактично зборищами не навчених і слабо озброєних людей, які в основному стряпали повітря демонстративною стрільбою і безперервно відступали, то вже через пару місяців вони змогли переламати ситуацію в інший бік. Наявна інформація дозволяє затверджувати, що одну з головних ролей роль в таких «перетвореннях» зіграли інструктори ССО НАТО. Про це свідчить широкомасштабне проведення інформаційно-психологічних акцій і інших заходів інформаційної боротьби проти Лівії, причому не тільки на стратегічному, але і на оперативному і тактичному рівнях. Нагадаємо, що у США це також віднесено до компетенції ССО. Це також підтверджує комплексне проведення заходів щодо евакуації громадян США і інших країн з кризового району, реалізація на практиці концепцій «безконтактних воєн», які не припускають безпосереднього проведення класичних операцій угрупованнями наземних військ. Мова, безумовно, не йде про «повстанців», силами і життями яких західні країни реалізовували в Лівії свої інтереси і запроваджували в життя концепцію «безконтактності». Альтернативою

традиційних дій наземних військ стало комплексне поєднання застосування засобів інформаційної боротьби, ракетно-авіаційних ударів і дій формувань ССО з одночасними діями лівійських повстанців.

Наводять багато прикладів результативних дій спецназу НАТО: в Бенгазі, столиці антиурядових сил, з початку березня 2011 р. діяв підрозділ британського спецназу, військовослужбовці якого брали участь в боях з урядовою армією. Міні-стерство закордонних справ Великої Британії оголосило, що команда працюючих в Бенгазі британських фахівців незабаром буде поповнена «досвідченими офіцерами збройних сил». Було повідомлено, що «додаткові співробітники дадуть можливість укріпити зв'язки з Національною перехідною порадою (НПС)», ССО консультував-тимуть НПС з питань поліпшення військової організації, створення систем комуні-кацій і логістики. Американський телеканал «Фокс», посилаючись на полковника у відставці Д. Ханта, повідомив, що «американські військові і агенти ЦРУ знаходять-ся в Лівії з березня 2011 р.». Вони збирали інформацію для наведення авіації. Відправку розвідників до Лівії санкціонував особисто Б. Обама, повноваження якого дозволяють задіювати співробітників ЦРУ для проведення спеціальних операцій. Для скритності дій особовий склад підрозділів ССО був переодягнений в арабський одяг і забезпечений зброєю, яку застосовують повстанці, що це суперечить нормам міжнародного права при веденні військових дій [1].

Активність країн антилівійської коаліції виявилася настільки помітною, що 31 березня 2011 р. представник міжнародної правозахисної організації «Human Rights Watch» П. Букерт повідомив про присутність різних наземних військових підрозділів іноземних держав на території незалежної Лівії.

Що стосується інших країн, то напередодні штурму Тріполі бійці катарського «спецназу» також навчали лівійських повстанців веденню бойових дій. Газета «Evening Standart» також повідомила, що штурм урядового комплексу "Баб аль-Азизия" очолювали військовослужбовці «спецназу» ОАЕ і Катару. За даними цього видання, саме

іноземці були в авангарді наступаючих сил опозиції, і саме вони першими увірвалися в будинок, де М. Каддафі проживав зі своєю сім'єю. Потрапивши всередину, особовий склад спец. підрозділів прийнявся обшукувати будівлю у пошуках документів і комп'ютерів, в яких могла міститися важлива інформація. "Ця справа арабська, тому правильно, що арабські союзники прийшли на допомогу лівійцям", - цитувала газета «Evening Standart» одного з офіцерів «спецназу». Згідно цієї інформації, як іноземні арабські підрозділи, так і командири лівійських повстанських загонів до цього пройшли інструктаж з боку британських, французьких і американських фахівців ССО.

Таким чином, аналіз причин війни в Лівії в 2011 р. та її військових аспектів, дослідження участі в неї військових контингентів армій провідних країни світу та арабських країн дозволяють зробити декілька висновків.

1. На думку аналітичного співтовариства причини збройного заколоту на сході Лівії, якій потім перетворився у збройних конфлікт, що призвів до повалення уряду в країні, мали комплексний характер.

2. Аналіз особливостей військової операції НАТО у Лівії дозволяє звернути увагу на значну роль інформаційно-психологічної складової, яка набула вигляду окремої самостійної операції з використанням широкого кола способів, прийомів та засобів. Це відіграло головну роль у підготовці громадської думки країн ЄС для отримання суспільної підтримки дій протестуючих проти уряду Каддафі сил усередині країни, схвалення військового втручання та організації військових дій.

3. За підсумками операції західні експерти роблять висновок, що комбіноване застосування бойової авіації і «обмеженої кількості» «спецназу» (в основному по підготовці, оснащенню і координації дій повстанців) в майбутньому стане основою військових конфліктів. Їх аргументи ґрунтуються на тому, що достатньо обмежене застосування людських і матеріальних ресурсів (тобто ВПС і ССО) дозволило в Афганістані і в Лівії досягти стратегічно вирішальних результатів.

4. Також висловлюється гіпотеза, що це дозволяє заощадити на великих бойових

Соціально-правові питання

бригадах, які могли б безнадійно зав'язнути в трясовині наземних бойових дій. В Лівії на практиці була реалізована нова концепція воєн, в якій ССО грають одну з вирішальних ролей. Самий з відомих раніше подібних прикладів – війна в Афганістані, де ми спостерігали перший випадок повномасштабного характеру участі ССО в рамках згаданої концепції (в попередніх операціях збройних сил США мали

місце лише фрагменти вищесказаного). Десятиріччя вистачило на те, щоб розвинути теорію і практику як самих воєн подібного типу, так і застосування ССО при підготовці і веденні. Також в Лівії ССО виконували практично повний спектр задач, які на них покладаються в мирний час і в ході збройних конфліктів.

Література

1. Галушко С. Сайт Центра стратегических оценок ..Аналитический доклад [Электронный ресурс] - режим доступа: <http://www.csef.ru/pdf/1900.pdf>
2. Беридзе Т. , Новости-Грузия. "Кавказский дневник" [Электронный ресурс] - режим доступа: <http://newsru.com/russia/22feb2011/primus.html>
3. Комолов О. 21 марта 2011. [Электронный ресурс] - режим доступа: <http://comstol.info/2011/03/aktualnyj-kommentarij/658>
4. Стерлигов Г. Архивариус| [Электронный ресурс] - режим доступа: www.youtube.com | 26 березня 2011.
5. Снежанова Л. Н., Война в Ливии как очередной этап передела мира. [Электронный ресурс] - режим доступа: <http://www.republiclibya.com>.
6. Мендкович Н. А., Центр вивчення сучасного Афганістану (ЦИСА), Інтернет- Журнал «Новое Восточное Обозрение».
7. Otman W. A., E. Karlberg Libyan economy: economic diversification and international repositioning. Berlin – New York: Springer, 2007. P. 142.
8. Otman W. A. , E. Karlberg Libyan economy. P. 110. 2011.
9. Libyaonline, 15.02.2011. [Электронный ресурс] - режим доступа: <http://www.journal-neo.com/ru/node/5107>.
10. Хлюпін В. , "МК в Казахстані", 2 березня 2011р.
11. Санкт-Петербургский Центр Изучения Современного Ближнего Востока [Электронный ресурс] - режим доступа: <http://www.republiclibya.com> телеканал NTD TV.